

OPINNÄYTETYÖ

Saavutettava alkukartoitus nuoren sijoituksen alkuvaiheessa

Milla Piri

Yhteisöpedagogi AMK
(210 op)

Arvioitavaksi jättämisaika
(5/2023)

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Yhteisöpedagogi (AMK), Järjestö- ja nuorisotyö

Tekijä: Milla Piri
Opinnäytetyön nimi: Saavutettava alkukartoitus nuoren sijoituksen alkuvaiheessa
Sivumäärä: 32 ja 5 liitesivua
Työn ohjaaja: Juha Nikkilä
Työn tilaaja: Sospro oy

Tämän opinnäytetyön kehittämistarve keskittyi nuorten alkukartoitusprosessiin Sospro oy:n lastensuojelun yksiköissä, erityisesti sellaisten nuorten kohdalla, joilla on todettu olevan neuropsykiatrisia sekä lukemiseen ja hahmottamiseen liittyviä haasteita. Tavoitteena oli luoda saavutettavampi alkukartoituslomake, jonka avulla voidaan lisätä nuorten osallistumista, ja saada tarkempaa tietoa heidän tarpeistaan ja tilanteestaan. Opinnäytetyössä hyödynnettiin tapaustutkimusta ja strukturoitua sekä puolistrukturoitua lomakehaastattelua, jotka valikoituivat menetelmiksi helposti saavutettavien ominaisuuksiensa vuoksi. Opinnäytetyön tilaajana toimi Sospro oy.

Opinnäytetyön tuotoksena syntyi alkukartoituslomake, joka kehitettiin erityisesti laitokseen sijoitettuja nuoria varten Sospro oy:ssä jo käytössä olevan alkukartoituslomakkeen pohjalta. Lomakkeen helppokäyttöisyyttä testattiin neuropsykiatrisesti oireileviin ja erilaisista käytöshäiriöistä kärsiviin nuoriin erikoistuneissa yksiköissä. Alkukartoituksen täytti yhteensä viisi nuorta, jonka lisäksi nuoret ja nuorten omaohjaajat täyttivät palautelomakkeen, jossa pyydettiin palautetta alkukartoituslomakkeen helppokäyttöisyydestä. Alkukartoituslomakkeiden täyttöaste oli 100%, joka tarkoittaa sitä, että jokaiseen kysymykseen vastattiin, eikä lomakkeisiin jäänyt tyhjiä kohtia.

Vaikka tässä opinnäytetyössä vastausten laatua ei tarkasteltu, havaittiin, että hymiöiden avulla annetut vastaukset olivat pääosin positiivisempia kuin negatiivisia, lukuun ottamatta koulunkäyntiin liittyviä vastauksia. Tästä voisi päätellä, että sijoitetuilla nuorilla on sijoituksesta huolimatta positiivisia ajatuksia omasta tilanteestaan. Lisäksi avoimiin kysymyksiin saadut vastaukset antoivat hyvän kuvan nuorten mielialasta ja ajatuksista sijoituksen suhteen. Nuoret arvioivat lomakkeen helppokäyttöiseksi keskiarvolla 4,6. Omaohjaajat eivät nähneet merkittäviä parannusehdotuksia lomakkeen ulkoasuun tai rakenteeseen, ja epäselvyyksiä koettiin olevan vain vähän. Palautteesta voidaan päätellä, että lomake koettiin melko helpoksi täyttää ja helposti ymmärrettäväksi, mikä viittaa siihen, että strukturoitu lomakehaastattelu menetelmänä sopii hyvin tähän tarkoitukseen. Hymiöiden käyttö vastaamisessa koettiin erityisen selkeäksi ja toimivaksi.

Vaikka lomakkeen täytti vain viisi nuorta, voidaan varovasti päätellä, että opinnäytetyönä kehitetystä saavutettavasta alkukartoituslomakkeesta voi olla hyötyä alkukartoitusprosessissa, erityisesti nuorille, joilla on neuropsykiatrisia tai lukihaasteita.

Asiasanat: saavutettavuus, lastensuojelu, lomakkeet, survey-tutkimus

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Community Educator, NGO and Youth Work

Author: Milla Piri
Title: Accessible initial assessment at the beginning of a youth's placement
Number of Pages: 32 and 5 attachment pages
Supervisor: Juha Nikkilä
Commissioned by: Sospro Ltd

The focus of the development of this thesis was improving the initial assessment process for young people in Sospro Ltd's child welfare units, especially for those who have been diagnosed with neuropsychiatric challenges and reading and comprehension difficulties. The goal was to create an easier-to-use initial assessment form to increase the participation of young people and to obtain more detailed information about their needs and situations. The thesis utilized case study and structured as well as semi-structured questionnaire interviews, which were chosen as methods due to their easily accessible characteristics. The thesis was commissioned by Sospro Ltd.

As a result of this, a preliminary evaluation form was developed especially for young people who have been placed in institutions, based on the form used by Sospro Ltd. The usability of the form was tested in units specialized in the treatment of neuropsychiatric and behavioral disorders. Five young people completed the initial evaluation and feedback was collected from both the young people and their counselors about the usability of the form. The completion rate of the initial evaluation forms was 100%, which means that all questions were answered without blanks.

Although the quality of the responses was not assessed in this study, it was found that responses with emoticons were mostly positive, with the exception of responses related to schooling. This suggests that placed young people generally have positive thoughts about their situation despite their placement. In addition, the answers to the open questions gave a good insight into the young people's mood and thoughts about their placement. Young people rated the usability of the form at an average of 4.6. Counselors did not see the need for significant improvements to the layout or structure of the form, and there was little to no confusion. The feedback suggests that the form was perceived as relatively easy to fill out and understand, which shows that the structured questionnaire interview method is well suited for this purpose. In particular, the use of emoticons when answering was perceived as clear and effective.

Although only five young people completed the form, it can be cautiously concluded that the developed accessible initial survey form can be useful in the initial assessment process, especially for young people with neuropsychiatric or reading challenges.

Keywords: accessibility, child protection, forms, survey research

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	6
2	TOIMINTAYMPÄRISTÖ.....	8
	2.1 Tilaaja	8
	2.2 Tarve	9
	2.3 Toimintaympäristö.....	10
3	TIETOPERUSTA.....	13
	3.1 Saavutettavuus	13
	3.2 Yhdenvertaisuus.....	14
	3.3 Neuropsykiatriset haasteet	15
	3.4 Lukemisen ja hahmottamisen vaikeudet.....	16
4	KEHITTÄMISEN MENETELMÄT.....	18
	4.2 Strukturoitu- ja puolistrukturoitu lomakehaastattelu	19
	4.3 Likert-asteikko	20
	4.4 Käytännön toteutus	21
5	OPINNÄYTETYÖN TULOKSET JA ANALYYSI	23
6	ARVIOINTI	27
	6.1 Eettisyys ja luotettavuus	27
	6.2 Itsearvio	28
	6.3 Tilaajan arvio	29
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	31
	LÄHTEET	33
	LIITTEET	37

1 JOHDANTO

Kiinnostukseni saavutettavuuteen heräsi alun perin työskennellessäni ohjaajana kuntouttavan työtoiminnan pajalla, missä kohtasin monenlaisia asiakkaita, joiden työttömyys oli pitkittynyt moninaisista syistä. Usein taustalla oli päihteidenkäyttöä, mielenterveyden haasteista tai diagnosoimattomia terveydellisiä ja neuropsykiatrisia haasteita. Erityisen mieleenpainuva oli kohtaaminen eläkeikää lähestyvän aikuisen henkilön kanssa, joka osoitti vaikeuksia yksinkertaisen palapelin kokoamisessa. Tämä herätti epäilyksiä tietynlaisista hahmottamisen vaikeuksista, joita hän ei itse ollut aiemmin tunnistanut. Asiakkaan toimintaa seurattessani huomasin muitakin mahdollisia haasteita, kuten vaikeuksia ottaa vastaan ja ymmärtää ohjeita. Yksinkertaistettu ohjeistus auttoi selkeästi häntä ymmärtämään ohjeistukset paremmin. Tämä tapaus herätti kysymyksiä siitä, olisiko asiakasta hyödyttänyt oppimisvaikeuksien arviointi terveydenhuollon ammattilaisen toimesta. Diagnoosin tai ammattilaisen arvion avulla asiakkaalle olisi mahdollisesti voitu tarjota parempia palveluita ja työllistymiskeinoja.

Nykyään oppimisvaikeudet tunnistetaan paremmin jo varhaisessa vaiheessa, mutta menneinä vuosikymmeninä niitä saatettiin ymmärtää väärin, eikä niitä osattu tarpeeksi huomioida kouluympäristössä (Terveyskylä.fi 2024). Tämä korostaa tarvetta entistä paremmalle saavutettavuudelle ja tuen tarjoamiselle jo varhaisessa vaiheessa.

Lastensuojelun sijaishuollon alkuvaiheen prosessit ja käytännöt ovat avainasemassa nuorten hyvinvoinnin tukemisessa ja tulevaisuuden rakentamisessa. Vaikka monipuolisia menetelmiä ja välineitä käytetäänkin nuorten tilanteen arvioimiseen ja tuen tarpeiden tunnistamiseen, olen huomannut, että saavutettavuuden merkitystä ei aina tunnisteta. Erityisesti kirjallisten lomakkeiden huono ymmärrettävyys ja saavutettavuus voivat aiheuttaa haasteita esimerkiksi henkilöille, jotka ovat autismikirjolla (Karasjärvi 2022).

Alkukartoituslomakkeet ovat työkaluja, joilla nuoren tilannetta arvioidaan sijoituksen alussa. Lomakkeiden avulla voidaan mahdollisesti saada arvokasta tietoa nuoren voinnista, tarpeista ja toiveista, mutta puutteet niiden saavutettavuudessa voivat vaikeuttaa nuorten osallistumista ja vaikuttamista omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Tämä voi heijastua koko sijoitusprosessiin vaikuttaen nuorten hyvinvointiin ja tulevaisuuteen.

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan, miksi saavutettavuus on olennainen näkökulma lastensuojelun sijaishuollossa, keskittyen erityisesti nuorten sijoituksen alkuvaiheen alkukartoituslomakkeeseen, ja pyritään ymmärtämään, miten lomakkeen saavutettavuuden parantaminen voisi

tukea nuorten osallisuutta ja hyvinvointia. Lisäksi käsitellään neuropsykiatristen haasteiden ja lukivaikeuksien vaikutusta saavutettavuuteen ja sitä, miten nämä haasteet voitaisiin ottaa huomioon lastensuojelutyössä. Opinnäytetyön tavoitteena on saada nuoren elämästä ja ajatuksista aikaisempaa enemmän tietoa helpottamalla alkukartoituslomakkeen kysymyksiin vastaamista, jotta nuoren tuen tarpeisiin voidaan vastata paremmin yhteistyössä työryhmän, vanhempien ja muun verkoston kanssa.

Saavutettavat lomakkeet ja saavutettavuus yleensä on tärkeä osa yhdenvertaista kohtelua. Yhdenvertaisuuden tärkeys korostuu muutoinkin nuorelle haastavassa tilanteessa ja voi olla ratkaisevassa roolissa, jos nuorella on haasteita hahmottamisessa, oppimisessa ja ymmärtämisessä, sekä kirjoitus- ja lukutaidossa. Tämän opinnäytetyön tuotoksena kehitettävä saavutettavampi alkukartoituslomake helpottaa tarvittavan tiedon saamista, jotta nuoren tarpeet voidaan ottaa huomioon yksikössä paremmin sijoituksen aikana. Saadun tiedon hyödyntäminen nuoren kasvun ja kehityksen turvaamiseksi auttaa nuoren itsensä lisäksi myös sekä opinnäytetyön tiilajaa että nuoren kanssa työskenteleviä ammattilaisia.

2 TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Opinnäytetyön tilaajan Sospro oy:n vahvinta osaamista on lastensuojelutyö. Sospron arkea ohjaavat vahvat arvot ja tutkittujen menetelmien hyödyntäminen kasvatustyössä. Näiden lisäksi lasten kanssa työskentelyssä otetaan huomioon lapsen yksilölliset tarpeet. Yksilölliset tarpeet on huomioitu myös tilojen, sekä ympäristön suunnittelussa. Tarpeita kartoitetaan sijoituksen alkuvaiheessa muun muassa alkukartoituslomakkeen avulla, ja kartoitustyö jatkuu läpi sijoitusprosessin erilaisten mittareiden ja kyselyiden, sekä arjen havainnoinnin avulla.

2.1 Tilaaja

Sospro oy on yksityinen Suomessa toimiva lastensuojelualan yritys, jonka kehitystoiminta keskittyy erityisesti henkilöstön osaamisen kehittämiseen yhteistyössä Tampereen ammattikorkeakoulun kanssa. Vuoden 2023 lopulla Sosprolla oli 37 palveluyksikköä, sijaishuollon asiakaspaikkoja yhteensä 235, ja henkilöstön lukumäärä oli 381. (Sospro oy 2023a). Sospron toimintaa ohjaavat arvot eli rohkeus, yksilöllisyys, osallisuus, luottamus ovat arjessa eteenpäin vievä voima, ja näillä eväillä olen tarttunut myös opinnäytetyöni tekemiseen. Sosprolla uskotaan lapsessa olevaan hyvään, ja lapsen sekä lapsen perheen tilannetta ymmärtämällä ja tukemalla pyritään luomaan lapselle turvallinen ympäristö kasvaa ja kehittyä. (Sospro oy 2023b.)

Sosprolla työn ytimessä ovat lapsen yksilölliset tarpeet. Työtä lähestytään PACE-asenteella, jonka on kehittänyt Psykoterapeutti Daniel Hughes. PACE tulee sanoista Playfulness-Leikkisyys, Acceptance-Hyväksyntä, Curiosity-Uteliaisuus ja Empathy-Myötätunto. PACE on osa vuorovaikutteisen kehityspsykoterapian (DDP) työkaluja, joka tarkoittaa käytännössä oman persoonan käyttöä terapeutisesti (Becker-Weidman 2013, 30-31). PACE-asenne näkyy omaohjaajatyössä enemmänkin juuri oman persoonan ja ohjaajuuden yhteensovittamisena kiintymyssuhteen luomisessa omaohjattavan nuoren kanssa, kuin varsinaisen terapiamuodon käyttämisenä.

Työskentelen seitsenpaikkaisessa erityistason yksikössä, joka on erikoistunut nuorten käyttöhäiriöiden ja nuorisopsykiatristen haasteiden kohtaamiseen. Yksikössä panostetaan perheyöhön ja vahvaan omaohjaajatyöhön, jonka tavoitteena on antaa nuorelle mahdollisuus kokea pysyvä, tasapainoinen ja luottamuksellinen ihmissuhde aikuisen kanssa, joka kulkee nuoren rinnalla koko sijoituksen ajan, ja on tukena nuoren kasvuun ja kehitykseen liittyvissä isoissa ja pienissäkin asioissa.

2.2 Tarve

Nuoren sijoituksen alussa tehtävä alkukartoitus antaa lastensuojelun ohjaajille tärkeää lisätietoa mm. nuoren voinnista, perhesuhteista sekä ajatuksista sijoituksen suhteen. Täyttämällä alkukartoituslomakkeen nuori voi kertoa omista tarpeistaan ja ominaisuuksistaan. Myös nuorelle osoitettu omaohjaaja voi tehdä alkukartoituksen perusteella havaintoja; onko kysymyksiin vastattu, miten on vastattu, mitä on vastattu. Haasteet lukemisen ymmärtämisessä ja kirjoittamisessa tulevat näkyväksi, ja voivat vaikuttaa siihen, miten lomakkeeseen vastataan. Tekemällä alkukartoituksesta saavutettavamman, nuoren tilanteesta voidaan saada parempaa tietoa ja kartoituksen täyttämisen kynnystä voidaan madaltaa. Alkukartoitus auttaa myös nuoren henkilökohtaisten tavoitteiden asettamisessa sijoituksen aikana.

Sijoituksen aikaisia tavoitteita voivat olla esimerkiksi päihteettömyyden, perhesuhteiden ja koulunkäynnin tukeminen. Nuori voi kertoa alkukartoituksen avulla, millä tavalla nämä asiat vaikuttavat arjessa. Nuoren vastausten avulla ohjaajat voivat suunnitella nuorelle tarvittavan tuen ja viikko-ohjelman, sekä ottaa nämä huomioon hoito- ja kasvatussuunnitelmaa laadittaessa yhdessä nuoren, nuoren huoltajien sekä nuorelle osoitetun sosiaalityöntekijän kanssa. Hoito- ja kasvatussuunnitelman tekeminen on määritelty lastensuojelulaissa, ja sillä pyritään havainnollistamaan sijoituksen tavoitteita ja kuvaamaan, miten yksikössä vastataan lapsen tarpeisiin ja miten lapsen hyvää kohtelua toteutetaan (Lastensuojelulaki 417/2007).

Koulunkäynnin tukeminen on tärkeää nuoren hyvinvoinnin ja tulevaisuuden kannalta. Nuoren heikko koulumenestys tai kouluakäymättömyys vaikuttavat elämänlaatua heikentävästi myös aikuisuudessa (Pesäpuu ry 2015). Johanna Hiitolan (Hiitola 2008a, 14-15) selvityksestä vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista käy ilmi, että huostaanottoon johdaneista sijoituksista jopa 58%:lla lapsista oli haasteita koulunkäynnin kanssa, kun taas avo- huollon toimenpiteiden asiakkaana olevista vain 33%:lla. Usealla erityistason yksikköön sijoitetulla nuorella yhdeksi sijoituksen syyksi on mainittu koulunkäynnin haasteet ja kouluakäymättömyys.

Koulunkäynti on usein mahdollista perustellusta syystä toteuttaa yksikössä ohjaajan valvonnassa, mutta koulunkäynti yksikön ulkopuolella strukturoidussa opetuksessa opettajan avustuksella näyttäisi omien havaintojeni mukaan tukevan arkirytmisiä ja oppimista paremmin. Yksikössä toteutettu koulunkäynti ja koulutehtävien tekeminen vaikuttaisi olevan omaehtoisempaa nuorten puolelta, ja nuorten uni-valverytmi näyttäytyy yksikössä opiskelevilla

epäsäännöllisempänä kuin yksikön ulkopuolella koulua käyvillä. Yksikössä opiskelevilla jää myös huomattavasti useammin koulupäiviä väliin, ja nuorten kertomia syitä tehtävien tekemättömyydelle ovat usein huonosti nukuttu yö, tehtävien puute, jaksamattomuus sekä motivaation puute. Koulua yksikön ulkopuolella käyvien nuorten käytös vaikuttaisi omatoimisemmalta kuin yksikössä opiskelevien, ja ulkopuolella opiskelevien sosiaaliset taidot näyttäisivät olevan paremmat kuin yksikössä opiskelevien.

Opettajan tuki lukemisen ja kirjoittamisen haasteissa voi olla ratkaisevaa nuoren koulumenestyksessä. Yksikössä opiskelevien oppimisvalmiudet ja haasteet eivät tule yksikössä esiin yhtä hyvin kuin koulussa, koska opiskelu ja tehtävien tekeminen on hajanaista, eikä opettaja kykene osallistumaan oppilaan kanssa työskentelyyn samalla tavalla kuin luokassa läsnä olevien oppilaiden. Koulusta ei pystytä järjestämään laadukasta opetusta, jos oppilas ei ole koulussa fyysisesti läsnä. Yksikössä opiskelun tarkoituksena on tehdä koulunkäynnistä saavutettavampaa, mutta yhdenvertaista se ei ole, sillä yksikössä opiskelevalta nuorelta jää puuttumaan opettajan ja muiden koulunkäynnin ammattilaisen päivittäinen tuki ja opetus, sekä myös kouluympäristön sosiaalistava vaikutus ja oppilaiden välinen vuorovaikutus. Olen huomionnut yksikön ulkopuolella koulua käyvien nuorten myös harrastavan useammin kuin kouluakäymättömät tai yksikössä opiskelevat. Sosiaalisten taitojen harjoittaminen koulussa ja harrastuksissa näyttäisi suojaavan nuorta tehokkaasti syrjäytymiseltä.

Syrjäytymiselle ja koulupudokkuudelle altistavat myös lapsen vanhempien alhainen koulutustaso ja yksinhuoltajuus, sekä lapsen oppimisvaikeudet (Nurmi 2011, 28-35). Kouluakäymättömyyden lisäksi lasten ja nuorten sijoituksen taustalla voi olla myös mm. riittämätön vanhemmuus tai vanhempien päihteidenkäyttö (Hiitola 2008b, 25-27). Nuorten sosiaalisten verkostojen puute ja vanhempien ongelmat sekä huono-osaisuus lisäävät riskiä nuoren syrjäytymiseen, mikäli nuoren ja perheen tilanteeseen ei päästä puuttumaan.

2.3 Toimintaympäristö

Sosprolla yksiköt ovat rakennettu tarpeeseen. Tilat ovat avarat, ja tiloissa on otettu huomioon myös saavutettavuusnäkökulma esimerkiksi pyörätuolia käyttäviä varten. Yksiköiden pihapiirissä on tilaa ja mahdollisuuksia harrastamiseen, ulkopelien pelaamiseen ja liikkumiseen. Useamman yksikön pihapiirissä sijaitsee myös koulu, joka mahdollistaa tiiviin yhteistyön koulun henkilökunnan kanssa, ja madaltaa nuoren koulunkäynnin kynnystä sijoituksen aikana.

Jokaisella nuorella on yksikössä oma huone, jonka sisustamiseen nuori saa itse vaikuttaa. Yksiköstä löytyy saunatilat, ja yhteisissä tiloissa nuori voi harrastaa ja viettää aikaa yhdessä ohjaajien ja muiden nuorten kanssa. Yksikön arkea ohjaavat päivä- ja viikkoaikataulut. Yksikössä ohjaajat ovat sitoutuneet noudattamaan arjen rutiineja, joiden avulla taataan nuorelle turvallinen kasvuympäristö ja ennakoitava arki. Viikko-ohjelmasta löytyy mm. siivouspäivä, aikaa yhteiselle tekemiselle sekä nuorten kokous, jossa käsitellään yhdessä nuorten kanssa ajankohtaisia asioita. Nuorella on myös aikaa rauhoittua ja viettää aikaa itsekseen tai nähdä ystäviä sekä perheenjäseniä. Nuoren arki suunnitellaan yksilöllisesti ja joustavasti koulunkäynnin, harrastusten ja kotiharjoitteluiden mukaisesti, ja nuorelle järjestetään asianmukaiset terveydenhuollon palvelut.

Yksiköistä on hyvät kulkuyhteydet julkisilla, ja nuoria kannustetaan itsenäiseen toimintaan arjessa. Yksiköissä pyritään järjestämään nuorelle kodinomaisen asuminen, ja yksiköissä panostetaan perhetyöhön sekä nuoren hyvinvointiin ja osallisuuteen. Nuorten toiveet otetaan huomioon esimerkiksi yhteisten tekemisten ja ruokalistojen suunnittelussa.

Jokaisessa yksikössä laaditaan yhdessä nuorten kanssa Hyvän kohtelun puu, johon jokainen nuori voi lisätä oman näkemyksensä hyvästä kohtelusta ja käyttää luovuuttaan Hyvän kohtelun puun visuaaliseen ilmeeseen. Hyvän kohtelun puu perustuu kunkin yksikön Hyvän kohtelun suunnitelmaan, joka on yksikössä jokaisen luettavissa ja saatavilla. Hyvän kohtelun suunnitelma on laadittu yhteisen keskustelun pohjalta, ja se käydään jokaisen nuoren kanssa läpi nuoren saapuessa yksikköön.

Sospron asiakaskuntaan kuuluu nuoria, jotka ovat kohdanneet elämässään monenlaisia haasteita ja vaikeuksia. Näiden nuorten tilanteet ovat usein hyvin monimuotoisia. Osa nuorista on joutunut kokemaan kotioloissa esimerkiksi päihdeongelmia, väkivaltaa ja konflikteja. Osalla on haasteita masennuksen, ahdistuksen tai traumojen kanssa, joiden käsittelemiseen he tarvitsevat tukea. Sijoitetuissa nuorissa on myös niitä, jotka kamppailevat päihteiden käytön, kuten alkoholin tai huumeiden kanssa, jotka tarvitsevat tukea riippuvuuden voittamiseen ja terveempien elämäntapojen omaksumiseen. Lisäksi suurella osalla näistä nuorista on vaikeuksia koulunkäynnissä, kuten oppimisvaikeuksia, koulukiusaamista tai motivaation puutetta. Koulukäymättömyys on useassa tapauksessa ollut yksi sijoitukseen johtaneista syistä.

Sosprolla nuoria on tukemassa laaja kirjo ammattilaisia; sairaanhoitajia, sosionomeja, yhteisöpedagogeja, lähihoitajia sekä nuoriso- ja vapaa-ajan/yhteisöohjaajia ym. sosiaali- kasvatusta- ja terveysalan ammattilaisia.

3 TIETOPERUSTA

Saavutettavuuden parantaminen on tärkeä osa neuropsykiatristen haasteiden ja lukemisen vaikeuksien kanssa kamppailevien nuorten tukemista. Saavutettavuusnäkökulman sekä yhdenvertaisuuden huomioiminen parantaa nuorten mahdollisuuksia menestyä koulussa ja myöhemmin työelämässä, ja antaa mahdollisuuden osallistumiseen haasteista riippumatta. Saavutettavuuden parantamiselle on selkeä tarve, sillä nuorten neuropsykiatriset diagnoosit ovat yleistymässä. Jopa 39 175 lasta ja nuorta, jolla on diagnosoitu ADHD, asioi perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon palveluissa vuonna 2022, kun taas vuonna 2015 luku oli 11 776. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024.) Myös selkokielen tarve kasvaa jatkuvasti neurobiologisten syiden lisäksi väestön ikääntymisen ja maahanmuuton lisääntymisen vuoksi (Juusola 2019).

Erityisesti jo valmiiksi heikommassa asemassa olevien sijoitettujen nuorten tukeminen saavutettavuutta parantamalla, esimerkiksi kouluympäristössä, saattaa tarjota nuorille parempia mahdollisuuksia menestyä aikuisena sekä työelämässä että yhteiskunnassa. Uskon, että kirjallisen materiaalin muokkaaminen ymmärrettävämpään muotoon auttaa vastaamaan entistä suuremman joukon tarpeisiin, ja tämän opinnäytetyön aiheena olevaa saavutettavampaa alkukartoitusta kehittämällä pyrin lisäämään yhdenvertaisia mahdollisuuksia tukitoimien käynnistämiseksi madaltamalla alkukartoituslomakkeeseen vastaamisen kynnystä.

Tarkastelen saavutettavuutta ja neuropsykiatristen haasteiden, sekä lukemisen ja hahmottamisen vaikeuksien näkökulmasta, koska tämänkaltaiset haasteet ovat hyvin yleisiä, sekä jatkuvasti lisääntymässä (Karhula 2024). Neuropsykiatriset ja lukemisen/hahmottamisen vaikeudet hankaloittavat kirjallisten lomakkeiden lukemista ja niihin vastaamista.

3.1 Saavutettavuus

Saavutettavuudella mahdollistetaan palvelujen, ympäristön, verkkosivustojen ja asenteiden saatavuus jokaiselle toimintakyvystä riippumatta. Saavutettavuus koskee niin muotoilua, tiedonsaantia kuin tilojakin. Saavutettavuuteen liitetään sanaparina yleensä esteettömyys, jolla tarkoitetaan fyysiseen ympäristöön sovellettuja ratkaisuja (Invalidiliitto 2024). Tässä opinnäytetyössä keskityn lomakkeiden saavutettavuuteen, tarkemmin alkukartoituslomakkeen saavutettavuuteen. Tarkoituksena on laatia sellainen alkukartoituslomake käytössä olevan alkukartoituslomakkeen rinnalle, joka on helposti ymmärrettävissä ja jonka kysymykset on aseteltu

sellaiseen muotoon, joihin on helppo vastata. Saavutettavampi alkukartoitus toteutetaan myös lukemista helpottavalla, selkeämmällä fontilla.

Saavutettavuuteen ohjaa Suomessa useampi eri laki. Laajimmat velvoitteet löytyvät WCAG 2.1 -kriteereistä, joka on laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta. Muita saavutettavuuteen velvoittavia tai ohjaavia lakeja ovat mm. perustuslaki, yhdenvertaisuuslaki ja kielilaki. Digitaalisten palvelujen saavutettavuusvaatimukset ohjaavat verkkopalvelujen suunnittelua ja toteutusta siten, että ne ovat helposti käytettävissä kaikille käyttäjille, myös niille, joilla on erilaisia toimintarajoitteita. Näiden vaatimusten noudattaminen varmistaa esimerkiksi sen, että verkkosivustot ovat selkeästi navigoitavissa ja että niiden sisältö on ymmärrettävää myös näkö-, kuulo- ja motorisia haasteita omaaville käyttäjille. (Aluehallintovirasto 2024.)

Lastensuojelussa työskentelevän näkökulmasta sijaishuollossa käytettävien kirjallisten lomakkeiden saavutettavuuteen ei nykyisellään mielestäni kiinnitetä tarpeeksi huomiota, ja tutkimustietoa aiheesta on vähäisesti. Sijoitettua nuorta koskevan kirjallisen tiedon ja lomakkeiden tulisi kuitenkin olla saavutettavia ja helposti ymmärrettävissä sijoitettujen nuorten haasteiden moninaisuuden vuoksi. Kiinnittämällä huomiota saavutettavuuteen ja inklusiivisuuteen eli syrjimättömiin toimintatapoihin, voidaan palvella paremmin niitä, jotka jäävät muuten nopeasti kehittyvän yhteiskunnan ulkolaitamille. Saavutettavuuden tarkoitus on siis palvella jokaista, ei vain osaa ihmisistä. Saavutettavuutta koskevat direktiivit ovat luotu edistämään yhdenvertaisuutta (Hahku.fi 2024).

3.2 Yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuus tarkoittaa, että kaikki ovat samanarvoisia riippumatta henkilön, sukupuolesta, iästä, seksuaalisesta suuntautumisesta, uskonnosta, vammasta tai muusta taustaan tai henkilöön liittyvistä tekijöistä (Yhdenvertaisuus.fi 2024). Yhdenvertaisuuslaissa (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014) määritellään tahot, joiden on mukautettava tavarat ja palvelut siten, että vammaisella henkilöllä on yhdenvertaiset pääsy- ja saatavuusmahdollisuudet. Yhdenvertaisuuslaki asettaa selkeät velvoitteet, joiden avulla pyritään estämään syrjintää ja edistämään yhdenvertaisuutta eri ihmisryhmien välillä. Yhdenvertaisuuslaki velvoittaa sekä julkiset että yksityiset palveluntarjoajat huomioimaan erityistarpeet ja varmistamaan, että palvelut ovat kaikkien saavutettavissa, myös niiden, joilla on erilaisia toimintarajoitteita. Nämä säädökset eivät pelkästään aseta velvoitteita organisaatioille, vaan ne myös ohjaavat konkreettisia toimenpiteitä ja käytäntöjä yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden edistämiseksi kaikilla elämänalueilla.

Suomen perustuslaissa korostetaan yhdenvertaisuuden periaatetta, joka sisältää sekä syrjinnän kiellon että kaikkien ihmisten tasavertaisen kohtelun lain edessä. Yhdenvertaisuuslaki, rikoslaki, tasa-arvolaki ja työlainsäädäntö täsmentävät syrjinnän kieltoa eri elämänalueilla ja täydentävät toisiaan varmistaakseen, että kaikki kansalaiset voivat nauttia tasavertaisista oikeuksista ja mahdollisuuksista yhteiskunnassa. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2024).

Yhdenvertaisuuden merkitys lastensuojelussa näkyy muun muassa siinä, että kaikkien lasten tarpeet tunnustetaan ja niihin pyritään vastaamaan tasapuolisesti. Jokaisella lapsella ja nuorella tulisi olla yhtäläinen mahdollisuus saada tarvitsemaansa tukea ja apua, oli kyse sitten perheen ulkopuolisesta sijoituksesta tai muista tukitoimenpiteistä. Yhdenvertaisuusvaatimukset näkyvät myös lastensuojelun käytännöissä ja päätöksenteossa. Kaikkien lasten oikeus osallisuuteen ja kuulluksi tulemiseen tulee turvata, ja päätöksenteossa täytyy huomioida jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet ja etu.

3.3 Neuropsykiatriset haasteet

Sijoitettujen lasten ja nuorten neuropsykiatriset haasteet vaikuttavat suoraan nuorten arkeen ja hyvinvointiin. Saavutettavuuden parantaminen on olennainen osa nuorten tukemista ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien turvaamista. Erityisesti sijoitettujen nuorten kohdalla saavutettavuuden merkitys korostuu, koska sillä voi olla merkittävä vaikutus heidän mahdollisuuksiinsa menestyä koulussa ja myöhemmin työelämässä. Neuropsykiatriset haasteet, kuten ADHD ja lukivaikeudet, asettavat omat haasteensa lastensuojelutyölle.

Neuropsykiatrisilla haasteilla kuvataan haasteita, jotka ilmenevät henkilöillä, jolla on aivotoinnin rakenteellista ja toiminnallista poikkeavuutta. Neuropsykiatrisiin häiriöihin luetaan yleensä ADHD eli aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö, Tourette, autismikirjo sekä oppimis- ja erityisvaikeudet. Autismikirjon liitännäisdiagnooseihin kuuluvat käytöshäiriöt, puheenkehityksen viivästymät ja oppimisvaikeudet (Autismiliitto 2023). Neuropsykiatrisiin oireisiin kuuluu tavallisimmin haasteet arkisten asioiden, kuten mm. nukkumisen ja syömisestä toimittamisessa, jonka lisäksi haasteita voi olla käyttäytymisessä ja vuorovaikutuksessa, keskittymisessä, kielellisessä sekä yleisessä kehityksessä (Jäntti & Savinainen 2018, luku ”Mikä neuropsykiatrinen?”).

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten sijoituksiin johtavia syitä tutkivan HuosTa-hankkeen raportissa (Heino ym. 2016, 71) kuvataan arvion mukaan noin joka kolmannella sijoitetulla

lapsella ilmenevän tai epäiltävän olevan jokin fyysinen tai neurologinen sairaus, joista erityisesti nousi esiin ADHD -diagnoosit ja niiden epäilyt. Joiltakin osin arvioitiin sijoituksen syynä olevan kehitysvammaisuutta tai -viivästymää.

Nykyään yhä useampi nuori ja aikuinen hakeutuu Kelan kuntoutukseen neuropsykiatristen haasteiden vuoksi. Valtaosa neuropsykiatrisen kuntoutuksen saajista on lapsia ja nuoria, ja esimerkiksi hyperkineettisten häiriöiden, kuten ADHD:n perusteella kuntoutusta saavien määrä on jopa 12-kertaistunut vuosien 2012-2022 aikana, kun taas autismikirjon diagnoosit olivat vain kolminkertaistuneet. (Karhula 2024.)

Lomakkeiden saavutettavuusnäkökulmasta lomakkeen ulkoasu ja pituus olisi hyvä huomioida myös tarkkaavuuden haasteista kärsivien henkilöiden kannalta. Selkeä ja jäsenneily ulkoasu voi helpottaa tarkkaavuushäiriöstä kärsivien keskittymistä ja hahmottamista, kun taas liian pitkät tai monimutkaiset lomakkeet voivat aiheuttaa ylimääräistä stressiä ja vaikeuttaa lomakkeen täyttämistä. Lisäksi visuaalisesti selkeät ja helposti hahmotettavat ohjeet voivat edistää tarkkaavushaasteista kärsivien henkilöiden itsenäistä toimintaa lomakkeen täyttämässä.

3.4 Lukemisen ja hahmottamisen vaikeudet

Lukivaikeuden ominaispiirteisiin kuuluu sanojen lukemisen hitautta ja virheellisyyttä sekä kirjoittamisen vaikeutta. Lukivaikeus saattaa aiheuttaa haasteita luetun ymmärtämisessä, ja usein lukivaikeuksista kärsivä myös välttelee lukemista tai kirjoittamista. Lukivaikeuden diagnoosina on lukemiskyvyn häiriö. Lukemisvaikeus on yksi oppimisvaikeuksien ilmenemismuodoista, joihin kuuluu lukivaikeuden lisäksi matematiikan ja tarkkaavuuden vaikeudet, kehityksellinen kielihäiriö ja hahmotuksen vaikeudet. Hahmotuksen vaikeuksiin tai hahmotushäiriöön kuuluu vaikeuksia oppimisessa, karttojen ja kaavojen tulkitsemisessä, sekä myös ajan hahmottamisessa. (Kuntoutussäätiö 2022a.)

Keskeisiä piirteitä lukivaikeudessa on äänteisiin liittyvän eli fonologisen tiedon hahmottaminen, jonka lisäksi voi olla vaikeuksia luetun ymmärtämisessä. Lukivaikeuden oireisiin saattaa liittyä myös kielellisen lyhytkestoisen muistin eli työmuistin heikko toimivuus ja suullisten ohjeiden muistamisen vaikeudet. Työmuistin heikkous aiheuttaa haasteita ongelmanratkaisussa ja mm. uusien kielten oppimisessa. (Kuntoutussäätiö 2022b.) Heikko lukutaito voi näyttäytyä aikuisena työelämässä tiettyjen työtehtävien välttelynä ja kuormittumisena, ja tuoda haasteita

perustaitojen hallintaan. Lukivaikeuden aiheuttamat haasteet saattavat lisätä myös sairauspoissaoloja sekä työelämästä syrjäytymistä. (Erialaisten oppijoiden liitto ry 2023.)

Hahmotusvaikeus eli hahmotushäiriö voi näyttäytyä visuaalisen tarkkaavuuden ja avaruudellisen hahmottamisen haasteina. Visuaalinen tarkkaavuus liittyy liikkumattomien tai liikkuvien visuaalisten ärsykkeiden havaitsemiseen, ja avaruudellisella hahmottamisella kuvataan kykyä hahmottaa kaksi- tai kolmiulotteisia ympäristöjä. (Lahdensuo & Virta 2017.) Hahmotushäiriö voi aiheuttaa mm. karttojen, reittien, kaavojen ja ajan hahmottamisen vaikeutta (Kuntoutussäätiö 2022c).

Lukemisesta ja hahmottamisen vaikeudesta kärsivien henkilöiden näkökulmasta alkukartoituslomake olisi hyvä laatia selkeällä, helppolukuisella fontilla, ja kiinnittää huomiota tekstin riviväliin ja -leveyteen. Lisäksi olisi hyödyllistä välttää liiallista tekstimäärää yhdellä sivulla. Selkeät ohjeet ja visuaaliset elementit helpottavat lomakkeen sisällön ja täyttöohjeiden hahmottamista. Likert-asteikon käyttö hymiöiden avulla voi auttaa hahmottamisen vaikeudesta kärsiviä henkilöitä ilmaisemaan mielipiteitään ja tunnetilojaan. Hymiöiden ympyröiminen kannustaa tunteiden tai asenteiden ilmaisemista visuaalisella ja intuitiivisella tavalla, mikä voi olla erityisen hyödyllistä niille, joilla on haasteita hahmottamisen tai sanallisen ilmaisun kanssa. Hymiöt voivat lisätä lomakkeen käyttäjävälisyyttä ja auttaa varmistamaan, että lomakkeen täyttäminen on kaikille mahdollista.

4 KEHITTÄMISEN MENETELMÄT

Tapaustutkimuksen periaatteita kehittämistyössä hyödyntämällä voidaan saada arvokasta tietoa siitä, minkälaiset konkreettiset toimenpiteet toimivat parhaiten saavutettavuuden parantamisessa, kun kyse on nuorista, joilla on neuropsykiatrisia sekä lukemisen haasteita. Kerättyä tietoa voidaan käyttää käytännön työkalujen ja menetelmien kehittämisessä, ja helpottamaan yksilön tarpeisiin vastaamista yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Haastatteleamalla nuoria sekä nuorten omaohjaajia voidaan lisätä nuorten kokemusta osallisuudesta ja myös saada opinnäytetyön onnistumisen kannalta arvokkaita ehdotuksia.

Tapaustutkimuksessa pyritään ymmärtämään kehitettävää kohdetta, sekä kehittämään kohdetta luodun ymmärryksen pohjalta toimintaympäristössään, sitä liikaa yksinkertaistamatta. Tapaustutkimuksessa pyritään antamaan vastaukset kysymyksille ”miten” ja ”miksi”. (Ojasalo ym. 2015a, 52.) Tapaustutkimukselle tyypillistä on tutkimuksen tekijän kiinnostus ja aikaisempi tieto aiheesta. Tapaustutkimuksen prosessi etenee kehittämistehtävän tunnistamisesta ilmiön perehtymiseen ja täsmentämiseen, jonka jälkeen kerätään ja analysoidaan aineistoa, ja lopputuloksena on kehittämis ehdotus- tai malli (Ojasalo ym. 2015b, 54).

Strukturoitu lomakehaastattelu on selkeytensä vuoksi hyvä vaihtoehto, kun halutaan saada tarkkaa tietoa ja helpottaa vastaamista, ja luoda vaatavuustasoltaan kevyempiä kyselylomakkeita. Likert-asteikon yksinkertaisuus ja visuaalinen ilme, tässä tapauksessa hymiöt, auttavat vastaajaa hahmottamaan vastauksen merkitystä mielikuvan avulla. Esimerkiksi lukivaikeudesta kärsivä henkilö voi hahmottaa hymiöt paremmin kuin numerot, joita myös tyypillisesti käytetään Likert-asteikossa. Puolistrukturoitua lomakehaastattelua taas voidaan käyttää palautelomakkeessa, jonka avulla halutaan saada tietoa alkukartoituslomakkeen helppokäyttöisyydestä, ja kerätä kehitysehdotuksia yhdistellen Likert-asteikkoa ja avoimia kysymyksiä.

Tavoitteena on näitä menetelmiä käyttämällä suoraviivaistaa ja helpottaa alkukartoitusprosessia, sekä madaltaa lomakkeen täyttämisen kynnyksiä, ja saada tarkempaa tietoa lapsen tai nuoren nykytilanteesta ja tarpeista. Kysymällä palautetta lomakkeesta saadaan tietoa siitä, miten vastaaminen ja lomakkeen helppokäyttöisyys ja ymmärrettävyys koetaan sekä nuoren että omaohjaajan näkökulmasta.

4.2 Strukturoitu- ja puolistrukturoitu lomakehaastattelu

Strukturoitu lomakehaastattelu kehittämisen menetelmänä auttaa keräämään tietoa tutkittavalta kysymysten ja vastausten avulla. Strukturoidussa haastattelussa käytetään ennalta harkittuja valmiita kysymyksiä ja vastausvaihtoehtoja, joista haastateltava voi valita omasta mielestään sopivin vaihtoehto, kun taas puolistrukturoitu lomakehaastattelu on strukturoidun ja teemahaastattelun välimuoto (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Täysin strukturoidun lomakehaastattelun tavoitteena on se, ettei mikään lomakkeen kysymys jäisi vastaamatta (Tuomi & Sarajärvi 2017).

Strukturoitu lomakehaastattelu valikoitui käytettäväksi menetelmäksi saavutettavan alkukartoituslomakkeen laatimisessa, sillä tarkoituksena oli luoda jo olemassa olevan alkukartoituslomakkeen rinnalle lomake, jonka täyttäminen on mahdollista henkilöille, joilla on lukemisen, hahmottamisen tai ymmärtämiseen haasteita. Olemassa olevassa alkukartoituslomakkeessa vastauskenttä on jätetty avoimeksi, joka omien havaintojeni mukaan saattaa hankaloittaa kysymykseen vastaamista, jos vastaajana on henkilö, jolla on edellä mainitun kaltaisia haasteita.

Kokemukseni perusteella tekemieni havaintojen mukaan kysymysten, jotka sisälsivät useamman kuin yhden lauseen - ja jopa useamman kuin yhden kysymyksen -, vastaus jäi vajavaiseksi. Nuori saattoi vastata kolmiosaiseen kysymykseen vastaamalla esimerkiksi ainoastaan kysymyksen viimeiseksi jätettyyn osioon. Nykyisellään käytössä olevassa alkuhaastattelulomakkeessa on 20 kysymystä, joista jopa 11:een on lisätty useampi kuin yksi kysymys. Näistä kysymyksistä viiteen oli sisällytetty kolme osaa, ja kuusi kysymystä olivat kaksiosaisia.

Selkeyttämällä ja helpottamalla alkukartoitukseen vastaamista pyritään vähentämään mahdollisia esteitä tiedon keräämisessä ja varmistamaan, että nuori pystyy ilmaisemaan itseään parhaalla mahdollisella tavalla. Tällä tavoin voidaan varmistaa, että saadut tiedot ovat luotettavia ja perustuvat nuoren omiin kokemuksiin ja tarpeisiin. Muokkaamalla kysymyksiä lyhyemmiksi väittämiksi sekä helppolukuisempaan muotoon ja lisäämällä vastausvaihtoehtoiksi samanmieelisyyttä kuvaavat hymiöt, teemme lomakeprosessista myös tehokkaamman ja miellyttävämmän.

Strukturoidussa lomakehaastattelussa on toivottavaa esitellä alussa selkeät ohjeet lomakkeen täyttämiseen, mutta erinäisissä tapauksissa jotkin kysymykset vaativat lisäohjeistusta rakenteensa vuoksi (KvantiMOTV 2010). Saavutettavan alkukartoituslomakkeen alussa ohjeistetaan ympäröimään sopivin vaihtoehto, jonka alapuolella on lueteltu eri vastausvaihtoehdot.

Palautelomakkeessa käytetään puolistrukturoidun haastattelun menetelmää. Lomakkeessa on kysymyksiä, joihin vastataan järjestysasteikon mukaisesti, sekä avoimia kysymyksiä. Avoimilla kysymyksillä pyritään saamaan laajemmin tietoa siitä, mitä kehitettävää alkukartoituslomakkeessa vastaajan mielestä olisi. Toiveena on, että avointen kysymysten vastaukset toisivat esiin sellaisia näkökulmia, mitä lomakkeen laatija ei ole huomannut itse ajatella. Tämä voisi osaltaan auttaa kehittämään lomaketta entistäkin paremmaksi.

4.3 Likert-asteikko

Yhdysvaltalainen sosiaalipsykologi Rensis Likert kehitti samanmielisyyttä mittaavaan järjestysasteikon vuonna 1932 (Tietoarkisto 2024). Likert-asteikko on sanallinen järjestysasteikko, ja sitä käytetään yleisesti erilaisten kyselyjen ja tutkimusten yhteydessä, ja se on yksinkertainen tapa mitata ihmisten asenteita ja mielipiteitä.

Opinnäytetyössäni laadin saavutettavamman alkukartoituslomakkeen Likert-asteikkoa hyödyntäen. Käytän lomakkeen pohjana jo olemassa olevaa alkukartoituslomaketta, ja sovitan kysymykset Likert-asteikkoon sopiviksi väittämiksi. Tyhjän vastausrivin sijaan saavutettavammassa lomakkeessa voi vastata yksinkertaisesti ympyröimällä hymiön. Hymiöt on aseteltu Likert-asteikkoa mukailleen lomakkeeseen surullisesta iloiseen, joiden välissä on neutraalimpia vaihtoehtoja.

Lomakkeessa on ohje hymiöiden ympyröimiseen: esim. surullisin naama tarkoittaa “ei päde lainkaan minuun”, iloisin naama tarkoittaa “pätee hyvin minuun”. Nuori vastaa kysymykseen ympyröimällä sopivimman vaihtoehdon, ja lomakkeen loppuun lisätään vapaata tilaa kirjoittamiseen tai piirtämiseen. Vapaa sivu voi tarjota mahdollisuuden saada lisätietoa lapsesta riippumatta nuoren kirjoitus- ja lukutaidosta, ja nuori voi halutessaan tarkentaa aikaisempia vastauksiaan.

Pyrin asettelemaan väittämät niin, että sama ohje pätee jokaisen väittämän kohdalla. Esimerkiksi kysymys päihteidenkäytöstä aiheutti päänvaivaa. Käytössä olevan alkukartoituslomakkeen kysymys on: ”Käytätkö/oletko käyttänyt päihteitä?” Tämä tieto on tärkeä sekä nuoren terveyden, että sijoituksen aikaisten tavoitteiden ja turvallisuuden kannalta, joten halusin sisällyttää kysymyksen myös saavutettavampaan lomakkeeseen. Siihen liittyy kuitenkin ristiriitaisia mielikuvia: esimerkiksi sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisen kannalta nuorten päihteiden käyttö on huono asia, mutta lomakkeeseen vastaava nuori voi mieltää päihteidenkäytön

positiiviseksi, neutraaliksi tai huonoksi asiakki. Jos väittämäksi käännetty kysymys asetellaan muotoon: ”Käytän päihteitä”, ja vastausasteikko on surullisesta naamasta hymynaamaan, jossa surullisin on ”ei päde lainkaan minuun, ja iloisin on ”pätee hyvin minuun”, vihjaisi se sitä, että nuoren päihteidenkäyttö mielletäisiin positiiviseksi. Kun taas väittämä asetellaan muotoon ”En käytä päihteitä”, vastaamalla ”pätee hyvin minuun” ikään kuin palkitsee vastaajan iloisella hymyllä, ja vastaus ”ei päde lainkaan minuun” jossa on surullisin naama, antaa luonnollisesti ymmärtää, että päihteidenkäyttö on negatiivista ja surullista. Kysymyksen asettelu ei ole siis täysin ongelmaton, ja voi vaikuttaa vastaajan päätöksentekoon.

Esimerkki kysymyksen asettelusta lomakkeessa:

Ei päde lainkaan minuun — Pätee hyvin minuun

Käytän päihteitä

En käytä päihteitä

4.4 Käytännön toteutus

Sosprolla käytössä olevan alkuperäisen alkukartoituslomakkeen perusteella laadittu savutettava alkukartoituslomake (Liite 1, 34-35) saavutti valmiin muotonsa hyvissä ajoin ennen lomakkeen testaamista. Olin työn eri vaiheissa esitellyt lomaketta työyhteisön jäsenille ja saanut siitä suullista palautetta, ja olin tehnyt pieniä muutoksia lomakkeeseen palautteen perusteella. Sain esimerkiksi vahvistusta kollegaltani päihteisiin liittyvän kysymyksen jättämiseksi avoimeksi kysymykseksi väittämän sijaan. Eräs kehitysehdotus oli värikkäiden hymiöiden käyttäminen, mutta tulostusteknisistä syistä jätin lomakkeen mustavalkoiseksi.

Tavoitteenani oli jakaa saavutettava alkukartoituslomake täytettäväksi nuorille, joilla on psykiatrisia -tai neuropsykiatrisia haasteita, kehitysvammaa tai lievää kehitysviivettä. Alkukartoituslomake oli tarkoitus täyttää yhdessä nuoren omaohjaajan kanssa, jotta omaohjaaja voi tarvittaessa lukea väittämät nuorelle ääneen, ja auttaa ymmärtämään väittämiä, mikäli ne ovat nuorelle epäselviä. Toimitin lomakeniteet kirjekuoressa henkilökohtaisesti osastoille jaettavaksi, ja kerroin lomakkeet vastaanottaneelle työntekijälle, mistä on kyse, ja pyysin antamaan työyhteisölle tiedoksi. Ajanpuutteen vuoksi en kyennyt alustamaan kyselyn tarkoitusta kovin tarkasti, enkä

ollut ehtinyt antamaan tietoa etukäteen, vaihtelevien työvuorojeni (3-vuorotyö) vuoksi. Jokaisessa niteessä oli tiedote tutkimuksesta (Liite 2), saavutettava alkukartoituslomake sekä palautelomake (Liite 3).

Saavutettavan alkukartoituslomakkeen käyttökokemuksesta pyydettiin palautetta nuorilta ja nuorten omaohjaajilta kirjallisesti. Palautelomakkeessa kysytään erikseen lapsen ja omaohjaajan arvioita lomakkeen täyttämisen helppokäyttöisyydestä asteikolla 1-5 (1 erittäin vaikea – 5 erittäin helppo). Lisäksi omaohjaajalle on kolme avointa kysymystä: ”Mitä parannuksia ehdottaisit uuden lomakkeen ulkoasuun tai rakenteeseen?”, ”Oliko jokin osa uudesta lomakkeesta epäselvä?” ja ”Mikä oli selkeää ja toimivaa uudessa lomakkeessa?” Tarkempaa palautetta kysyin vain omaohjaajalta minimoidakseni kyselyn aiheuttaman mahdollisen ylimääräisen kuormituksen nuoren kohdalla.

Alun perin tarkoituksena oli jalkauttaa kysely vähintään kahteen eri toimipisteeseen, jotka ovat profiililtaan erilaisia. Tutkimusluvan saamisen viivästyminen lyhensi kyselyn toteuttamiseen suunnittelemani aikaa noin viikolla. Tilaajan yhteyshenkilön toiveesta ja alustavan suunnitelman pohjalta tarjosin lomaketta yksikköön, jonka asiakasprofiiliin kuuluu lapsia ja nuoria, joilla on lievää kehitysvammaa tai -viivästymää. Yksikön toiminnasta vastaava henkilö kuitenkin koki alkukartoituslomakkeen soveltumattomaksi yksikön kohderyhmälle käymämme puhelinkeskustelun perusteella, vedoten kohderyhmän nuoreen ikään. Toimitin lomakkeet kuitenkin vielä nähtäväksi sähköpostitse, jotta toiminnasta vastaava voisi saada asiasta tarkemman kuvan, mutta en saanut asian tiimoilta vastausta kyselyn toteuttamiseen käytettävissä olevan ajan puitteissa, joten tämä jäi tekemättä.

Toimitin lomakkeet toimipisteelle, jossa yksiköiden asiakasprofiiliin kuuluvat nuoret, joilla on käytöshäiriöitä sekä neuropsykiatrisia haasteita. Yhteensä toimitin osastoille 27 alkukartoitus- ja palautekyselylomaketta, johon oli liitetty Humanistisen ammattikorkeakoulun lomakepohjan mukaisesti muotoiltu tiedote tutkimuksesta, jossa pyydetään osallistumaan tutkimukseen, sekä kerrotaan tutkimuksen vapaaehtoisuudesta, tutkimuksen tarkoituksesta ja toteuttajista, tutkimusmenetelmistä ja toimenpiteistä, tutkimustuloksista tiedottamisesta sekä tutkimuksen päättymisestä. Lomakkeesta oli jäänyt puuttumaan tieto siitä, mitä itse opinnäytetyön tekijä opiskelee. 27:stä jaetusta lomakkeesta täytettiin viikon aikana yhteensä 5 kpl, mikä oli aikataulu huomioon ottaen kohtuullinen tulos.

5 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET JA ANALYYSI

Saavutettavan alkukartoituslomakkeen täytti yhteensä viisi nuorta, ja palautelomakkeeseen vastasi viisi nuorta ja viisi omaohjaajaa. Aikaa lomakkeiden täyttämiseen oli viikko. Jokaisessa vastauksessa alkukartoituslomakkeessa täyttöaste oli 100%. Likert-asteikon jokaiseen väittämään oli vastattu joko ympyröimällä tai värittämällä hymiö. Lomakkeen kolmeen avoimeen kysymykseen oli kaikkiin vastattu vähintään yhdellä sanalla. Vaikka itse vastauksia ei tämän kehittämistyön tiimoilta ole tarkoitus analysoida tarkemmin, olisi mielenkiintoista tarkastella erikseen sitä, miten suuri osa sijoitetusta nuorista kokee haasteita esimerkiksi koulunkäynnissä tai kaverisuhteissa. Yleiskatsauksella lomakkeen täyttäneiden nuorten vastaukset tuntuvat olevan Likert-asteikon positiivisemmalla puolella, poikkeuksena koulunkäyntiin liittyvät vastaukset, joissa oli enemmän neutraaleja ja negatiivisia vastauksia, kuin muissa aiheissa.

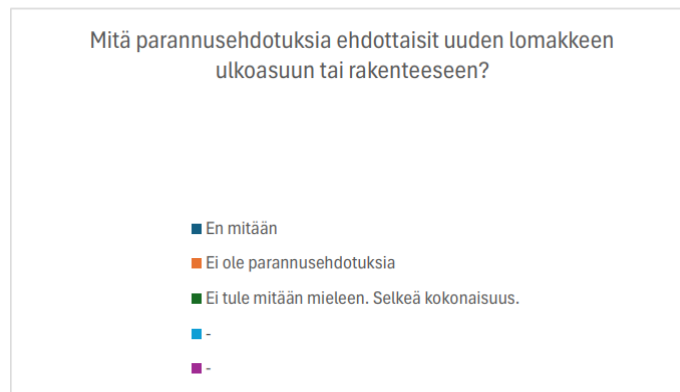
Nuorten vastaukset avoimiin kysymyksiin antoivat mielestäni hyvän kuvan siitä, miten hyvin nuoret osaavat kuvailla omaa mielialaansa ja ajatuksiaan sijoituksesta. Kysymykseen suhtautumisesta päihteidenkäyttöön oli vastattu pääosin hyvin, vain yhdessä tapauksessa oli vastattu niin, että vastauksesta voisi päätellä, ettei vastaaja ole ymmärtänyt tai halunnut ymmärtää kysymystä. Kysymyksen asettelua on hyvä tarkastella uudelleen, mikäli lomake halutaan ottaa aktiiviseen käyttöön tulevaisuudessa.

Numeroarviot lomakkeen helppokäyttöisyydestä:

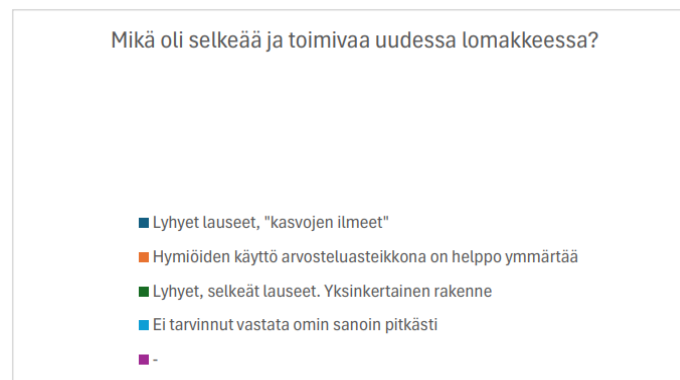

Palautelomakkeessa nuoret antoivat lomakkeen helppokäyttöisyydelle arvosanaksi keskimäärin 4,6 ja omaohjaajat arvosanaksi 5.

Tarkentavat kysymykset:

Kun omaohjaajilta kysyttiin parannusehdotuksia lomakkeen ulkoasuun tai rakenteeseen, vastauksia saatiin kolme. Vastauksissa ei nähty tarvetta parannuksille.

Kysymykseen siitä mikä oli selkeää ja toimivaa uudessa lomakkeessa, vastauksia saatiin neljä. Vastaajat arvostivat erityisesti lyhyitä lauseita, hymiöiden käyttöä ja avointen kysymysten vähäisyyttä. Kysymykseen siitä oliko jokin osa lomakkeesta epäselvä, vastauksia saatiin kaksi, joissa ei oltu koettu epäselvyyksiä.

Kyselyn tulosten analysoinnissa käytän sekä empiiristä aineistoa että aiempaan tietoperustaan perustuvaa teoreettista tietoa. Tämä auttaa ymmärtämään paremmin saavutettavuuden merkitystä lastensuojelun sijaishuollossa ja tarvetta kehittää palveluja vastaamaan näiden nuorten tarpeisiin. Analyysissä hyödynnän myös kvantitatiivisen tutkimuksen menetelmää nuorten ja omaohjaajien antamissa arvioissa lomakkeen helppokäyttöisyydestä. Kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus perustuu numeeristen arvojen käyttöön tutkimuksessa (Jyväskylän yliopisto 2015). Tämän lisäksi numeerisia arvoja käytetään esimerkiksi vastaamatta jätettyjen kysymysten lukumäärien tarkastelussa. Analyysissä otetaan huomioon myös laadullisia elementtejä, kuten osallistujien kokemuksia siitä, mikä koettiin lomakkeessa selkeänä ja toimivana.

Koska otos oli pieni, ja vastauksia saatiin vain rajatun profiilin yksiköistä, tuloksia ei voida suoraan yleistää kaikkiin nuoriin, joilla on neuropsykiatrisia ja lukemisen haasteita. Vastaajajoukosta rajautui kokonaan pois nuoret, joilla on kehitysvammaa tai -viivästymää. Lisäksi vastaamiseen käytetty aika saattoi vaikuttaa tuloksiin, koska lyhyt aikajänne saattoi rajoittaa vastausten määrää ja laatua.

Saavutettavan alkukartoituslomakkeen täyttöaste oli 100%, mikä viittaa siihen, että lomake koettiin helposti täytettäväksi. Lisäksi Likert-asteikon ja avointen kysymysten vastaukset antoivat hyvän kuvan nuorten mielialasta ja ajatuksista sijoituksen aikana. Tulokset myös osoittivat, että kyselyyn vastanneet nuoret ja omaohjaajat arvioivat lomakkeen helppokäyttöisyyden positiivisesti. Vaikka kyselyn otos oli pieni ja aikaa oli rajatusti, tulokset tarjoavat kuitenkin arvokasta tietoa saavutettavuuden parantamisesta lastensuojelun sijaishuollossa ja siitä, millä tavoin kysely tulisi järjestää, jotta saavutettaisiin suurempi vastausprosentti.

Strukturoitu lomakehaastattelu menetelmänä vaikuttaa soveltuvan tämän kaltaisiin lomakkeisiin hyvin. Ennalta harkitut valmiit kysymykset ja vastausvaihtoehdot, joista haastateltava pystyy valitsemaan sopivimman vaihtoehdon, selkeyttävät vastausprosessia. Myös hymiöiden käyttäminen vastaamisessa koettiin helposti ymmärrettäväksi.

Palautelomakkeessa käytetty puolistrukturoitu lomakehaastattelu vaikutti toimivan strukturoitua lomaketta huonommin. Puolistrukturoidun lomakkeen avoimiin kysymyksiin jätettiin vastaamatta kuudessa tapauksessa, kun avoimia kysymyksiä oli jokaisessa palautelomakkeessa kolme kappaletta, ja avoimia kysymyksiä on viidessä lomakkeessa yhteenlaskettuna 15 kappaletta. Palautelomakkeessa avoimet kysymykset olivat esitetty ainoastaan nuorten omaohjaajille. Kuitenkin alkukartoituslomakkeen avoimet kysymykset, joihin nuoret olivat vastanneet omaohjaajien avustuksella, olivat kaikilta osin täytettyjä. Tämä herättääkin kysymyksen, olisivatko omaohjaajatkin mahdollisesti hyötynet ohjauksesta täyttäessään palautelomaketta.

Saavutettavuutta parantamalla voidaan varmistaa, että kirjalliset lomakkeet, kuten alkukartoituslomakkeet, ovat ymmärrettäviä ja helppokäyttöisiä riippumatta nuorten toimintakyvystä. Tämä puolestaan voi lisätä nuorten mahdollisuuksia osallistumiseen itseään koskevassa päätöksenteossa. Analyysiä tehdessäni vertasin saamiani tuloksia aiempiin tutkimuksiin ja teorioihin, joissa korostuu saavutettavuuden tärkeys, kun kyse on nuorista, joilla on neuropsykiatrisia ja lukemisen haasteita. Esimerkiksi tutkimukset ovat osoittaneet, että erilaisten neuropsykiatristen diagnoosien, kuten ADHD:n, yleisyys on kasvanut viime vuosina merkittävästi (Karhula

2024). Tämä osaltaan vahvistaa selkeän tarpeen saavutettavampien palvelujen, kuten selkeiden ja helposti ymmärrettävien lomakkeiden kehittämiseksi, ja osoittaa myös tarvetta tarkastella, toteutuuko yhdenvertainen kohtelu silloin, kun kyse on asiakkaille suunnatuista lomakkeista.

Tulevaisuudessa tämänkaltaisen tutkimuksen yleistettävyyttä voitaisiin parantaa lisäämällä osallistujien määrää ja monimuotoisuutta. Laajempi otos eri taustoista tulevilta nuorilta ja ammattilaisilta voisi tarjota monipuolisempaa näkökulmaa saavutettavuuden haasteisiin ja mahdollisuuksiin. Lisäksi tutkimuksen aikarajaa voitaisiin pidentää, jotta osallistujilla olisi enemmän aikaa täyttää lomakkeet ja antaa laadukkaita vastauksia.

Erilaisten saavutettavien lomakkeiden benchmarkkaaminen voisi olla hyödyksi tämän kaltaisten lomakkeiden kehittämistyössä. Benchmarking eli vertailuanalyysi on tutkimusmenetelmä, joka soveltuu oman toiminnan parantamiseen muiden toimijoiden hyvin toimivia käytäntöjä tarkkailemalla (Tuominen 2021). Eräessä aiemmassa työpaikassani oli käytössä aikuisille kuntoutujille suunnattu kartoituslomake, jossa oli hyödynnetty Likert-asteikkoa. Mielestäni lomake oli toimiva ja selkeä. Kyseenomainen lomake toimi tämän saavutettavan alkukartoituslomakkeen inspiraation lähteenä.

6 ARVIOINTI

Kehittämistyötä tehdessä on tärkeää varmistaa kyselyiden luotettavuus sekä ottaa huomioon kyselyyn osallistuvien nuorten mahdollinen haavoittuvuus. Tämä voidaan taata noudattamalla tutkimuseettisiä periaatteita, kuten käyttämällä asianmukaisia tutkimuslupalomakkeita sekä yksityisyyden suojan takaamista, esimerkiksi muotoilemalla haastattelukysymyksen niin, että haastateltavaa ei voida tunnistaa vastausten perusteella. Tutkimuseettiset periaatteet muodostavat ohjeistuksen ja normiston, jonka mukaan tutkijat toimivat tutkimuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja tulosten raportoinnissa. Ennen tutkimusaineiston keruun aloittamista on huolehdittava mahdollisesti tarvittavista luvista, suostumuksista ja eettisestä ennakoarvioinnista (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 11) Vastausten analysoinnissa täytyy myös huomioida ristiriidat tulkinnoissa, ja kertoa tuloksista mahdollisimman avoimesti ja läpinäkyvästi.

6.1 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuseettisestä näkökulmasta käsin lomakkeen kysymykset aiheuttavat haasteita, sillä niiden asettelu väittämiksi saattaa johtaa harhaan, ja aiheuttaa vääristyneitä tuloksia. Saavutettavuuden parantaminen tulee toteuttaa vaarantamatta vastaajien oikeutta antaa paikkaansa pitäviä, rehellisiä vastauksia. Vaikeasti arvioitavia ja päihteiden käyttöön liittyviä kysymyksiä, sekä henkilökohtaisiin suhteisiin liittyviä väittämiä ei voida toteuttaa ohjaamatta vastaajaa tiettyyn suuntaan. Kun vastausasteikko vaihtelee surunaamasta hymynaamaan, saattaa syntyä väärä kuva siitä, miten esimerkiksi päihteiden käyttöä tulisi tulkita. Vastaajan voi olla vaikea arvioida, miten vastata, kun vastausasteikon emotionaaliset ilmaisut viittaavat päihteiden käytön positiiviseen tai negatiiviseen luonteeseen.

Opinnäytetyö toteutettiin tutkimuseettisten periaatteiden mukaisesti. Tutkimuslupamenettely turvaa sen, että tutkimuksessa toimitaan eettisesti oikein, ja huomioidaan sekä työpaikan että tutkittavien salassapito-oikeus ja anonymiteetti. Opinnäytetyötä varten laadittiin tutkimuslupahakemus, jotta lomakkeen täyttöä voitaisiin tutkia yksiköissä luotettavasti. Tutkittavia eli lomakkeen täyttäviä nuoria ja nuorten omaohjaajia varten laadittiin tiedote tutkimuksesta. Sekä tutkimuslupahakemus, että tiedote laadittiin Humanistisen ammattikorkeakoulun laatimia lomakkeita pohjana käyttäen, jotka muokattiin vastaamaan juuri tämän opinnäytetyön tutkimuksen tarpeisiin. Loppuvaiheen kiirehtimisen vuoksi en onnistunut alustamaan tutkimuksen

tarkoitusta tarpeeksi perusteellisesti eri yksiköissä, joka saattoi osaltaan vaikuttaa vastausten määrään, ja kokemukseen tutkimuksen luotettavuudesta.

6.2 Itsearvio

Aloitin opinnäytetyön valmistelutoimet hyvissä ajoin, ennen kuin opinnäytetyöprosessi lähti virallisesti käyntiin. Selvitin tilaajan kiinnostuksen yhteistyöhön, ja tarjosin jo mielessäni olevaa aihetta eli saavutettavampaa alkukartoituslomaketta. Jonkin verran viivästyksiä aiheutti lomakkeiden hyväksynnät ja muut viralliset asiat, sillä tilaajan yhteyshenkilö sijaitsi eri toimipisteessä, ja yhteydenpito opinnäytetyöhön liittyvissä asioissa toteutui sähköpostitse sekä puhelimitse. Tilaajan sähköposti ohjasi koulun sähköpostista saapuvat viestit roskapostikansioon, ja itse odotin ehkä liian pitkään, ennen kuin otin yhteyttä puhelimitse saadakseni opinnäytetyön etenemisen kannalta tärkeitä tietoja. Jonkin verran haasteita aiheutti myös kolmivuorotyön epä säännöllisyys.

Alkuideani opinnäytetyöhön oli selkeä, ja olin havainnut siihen selkeän tarpeen. Täyttäessäni alkukartoituslomaketta uuden nuoren tullessa taloon, nuori kauhistui nähdessään käytössä olevan lomakkeen. Nuoren kertoman mukaan lomake näytti ja tuntui kemian kokeelta. Lomakkeen täyttäminen kesti melko pitkään, ja vaikeuksia tuotti lomakkeessa olevat moniosaiset kysymykset. Toisen nuoren kanssa täytetty alkukartoituslomake jäi melko tyhjäksi. Nuori vastasi vain osaan kysymyksistä, eikä ollut kovin halukas käymään lomaketta läpi tarkasti. Nuorella on havaittu lukivaikeus. Nämä kokemukset mielessä, oli selvää, että lomakkeen muokkaaminen saavutettavampaan muotoon olisi hyvä opinnäytetyön aihe, joka palvelisi kaikkia prosessiin osallistuvia.

Koin laadukkaiden tieteellisten lähteiden löytämisen välillä haastavaksi. Lomakkeiden saavutettavuudesta oli mielestäni melko vähän tietoa saatavilla, varsinkin kartoitus- ja kyselylomakkeiden suhteen. Työn kehittämiseen suhtauduttiin opinnäytetyötä tehdessäni työpaikallani myönteisesti. Esihenkilöni ja työyhteisö tukivat minua saavutettavamman lomakkeen laatimisessa, ja olivat kiinnostuneita lukemaan keskeneräistä lomaketta, sekä antamaan kehitysehdotuksia. Työyhteisön suhtautuminen kehittämistyöhön riippuu paljon organisaation kulttuurista, johtamistavasta ja työntekijöiden asenteista.

Jos tekisin tämän kaiken uudelleen, olisin toimittanut tutkimuslupahakemuksen tilaajan yhteyshenkilölle jo tammikuussa, jolloin minulle olisi jäänyt aikaa toteuttaa lomakehaastattelut eri

osastoilla strukturoidummin. Olisin voinut mahdollisesti vieraillla jokaisen osaston työryhmäkokouksessa, ja kertoa omaohjaajille tarkemmin mistä on kyse, sekä perustella miksi juuri tämän alkukartoituslomakkeen täyttäminen voisi hyödyttää myös heitä jatkossa. Muokkaisin myös tiedotetta tutkimuksesta enemmän selvyiden vuoksi, sillä lomakkeessa puhutaan paljon tutkimuksesta, vaikka kyseessä on kehittämistyö.

Puutteellinen tiedottaminen omaohjaajille kyselyn tarkoituksesta ja hyödyistä saattoi vaikuttaa vastausten vähyyteen. Mikäli heille olisi annettu yksityiskohtaisempi kuvaus tutkimuksen merkityksestä ja siitä, miten se voisi hyödyttää heitä ja heidän nuoriaan, he olisivat todennäköisemmin osallistuneet aktiivisemmin kyselyihin. Kasvokkain tapahtuva tiedottaminen olisi saattanut sitouttaa heidät täyttämään kyselyitä nuortensa kanssa ja selkeyttää heille tutkimuksen tarkoitusta. Lisäksi olisi ollut tärkeää varmistaa ajoissa mahdollisuus toteuttaa haastattelut muissa yksiköissä ja selvittää niiden sopivuus kohdeyleisölle.

Toivon opinnäytetyöni kuitenkin vievän lomakkeiden saavutettavuuden parantamista Sosprolla eteenpäin. Ison organisaation rattaat voivat joskus pyöriä hitaasti, joten olen tyytyväinen siihen, että voin pyrkiä parantamaan saavutettavuutta opinnäytetyön avulla, ja tämän opinnäytetyön tulos voi palvella myös minua itseäni sekä opiskelijana että ammatillisesti. Opinnäytetyön lopputuotokseen eli saavutettavaan alkukartoituslomakkeeseen olen tyytyväinen. Se onnistui mielestäni hyvin.

6.3 Tilaajan arvio

Opinnäytetyön toteuttamisen suunniteltu prosessi koettiin arvioijan kokemusten ja ajatusten perusteella hyväksi. Aihe koettiin sopivaksi ja uusia arjen yksilöllistämistä tukevia elementtejä sisältäväksi. Lomakkeen selkeää kysymysten asettelua pidettiin myös Sospron osallisuusarvojen toteutumista tukevana. Prosessin eri vaiheiden, erityisesti tiedonkulun, todettiin toteutuneen tilaajan osalta vähemmän sujuvasti, jonka vuoksi koettiin, että testausvaihe jäi suppeaksi.

Opinnäytetyön yhteydessä luotu lomake arvioitiin otettavan käyttöön erityisesti niiden lasten kanssa, joilla on vaikeuksia monimuotoisten tai keskittymistä vaativien tehtävien suorittamisessa. Lomakkeen nähtiin mahdollistavan lapselle omien vahvuuksien esiintuomisen sekä niiden alueiden tunnistamisen, joissa he kokevat tarvitsevansa tukea. Lomakkeen ulkoasua ehdotettiin kehitettävän pirteämmäksi ja kutsuvammaksi. Värikkäiden hymiöiden käyttöä suositeltiin positiivisena muutoksena.

Tavoitteiden osalta tuotoksen katsottiin saavuttaneen odotukset, mutta testausosion todettiin jääneen harmittavan suppeaksi. Lomakkeen ulkoasun kehittämistä ja laajempaa testausta eri lastenkodeissa ehdotettiin, jonka avulla toivotaan saatavan lisätietoa siitä, millaisille lapsille saavutettava lomake sopii parhaiten, sekä millaisten lasten kanssa käytettäisiin vaativampaa alkukartoituslomaketta. Lomakkeen kysymysten aihepiirin ja kattavuuden arvioitiin olevan hyvällä tasolla.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyön tulokset eivät pienen otannan perusteella kerro vielä tarpeeksi saavutettavuuden merkitystä lastensuojelutyössä nuorten näkökulmasta. Vähäinen tiedottaminen omaohjaajille kyselyn tarkoituksesta ja hyödyistä saattoi vaikuttaa vastausten vähäisyyteen. Jos heille olisi kerrottu tarkemmin tutkimuksen merkityksestä ja miten se voi hyödyttää heitä ja heidän nuori-aan, he olisivat todennäköisemmin osallistuneet kyselyyn aktiivisemmin. Kasvokkain tapahtuva tiedottaminen olisi voinut sitouttaa heitä täyttämään kyselyitä nuortensa kanssa ja selkeyttää heille tutkimuksen tarkoitusta. Lisäksi olisi ollut tärkeää varmistaa ajoissa mahdollisuus toteuttaa haastattelut muissa yksiköissä ja selvittää niiden soveltuvuus kohdeyleisölle.

Tarvitaan jatkotutkimuksia lisäämään ymmärrystä saavutettavuutta parantavista toimenpiteistä ja niiden vaikutuksista nuorten hyvinvointiin. Lisäksi on tärkeää jatkaa konkreettisten työkalujen ja menetelmien kehittämistä, jotta voidaan tukea haavoittuvassa asemassa olevien nuorten osallisuutta ja vaikuttamista sijoituksen aikana. Mahdollinen lisätutkimus voisi syventyä arvioimaan, miten suuri osa sijoitetuista nuorista kohtaa haasteita esimerkiksi koulunkäynnissä tai kaverisuhteissa, ja miten näissä haasteissa voitaisiin parhaiten tukea alkukartoituksen antamien tietojen avulla.

Tulevaisuudessa voitaisiin pyrkiä luomaan tutkimustuloksiin perustuvia käytännön työkaluja ja menetelmiä, jotka tukisivat nuorten osallisuutta ja vaikuttamista lastensuojeluprosessissa. Tämä hyödyttäisi niin nuoria kuin lastensuojelun ammattilaisiakin, lisäten ymmärrystä siitä, miten saavutettavuutta voidaan parantaa lastensuojelutyössä, luoden entistä osallistavampaa ja ihmisoikeuksia kunnioittavaa lastensuojelua. Tulevaisuudessa on tärkeää kiinnittää entistä enemmän huomiota saavutettavuuden parantamiseen, jotta voidaan varmistaa, että palvelut ja lomakkeet ovat helppokäyttöisiä ja vastaavat näiden nuorten tarpeisiin. Vaikka Suomen lainsäädäntö ja suositukset ohjaavatkin saavutettavuuden toteuttamista eri palveluissa, lomakkeiden saavutettavuuteen liittyvissä ohjeistuksissa keskitytään pääasiassa sähköisiin lomakkeisiin ja palveluihin. Tarve jatkuvalle kehitystyölle saavutettavien palveluiden parantamiseksi on yhdenvertaisuuden näkökulmasta selkeä.

Jatkotutkimusten ja työkalujen kehittämisen lisäksi on hyvä pohtia, miten tämänkaltaisen tutkimustyön tulokset voivat vaikuttaa yleisesti lastensuojelutyön toimintatapoihin. Olisi hyödyllistä arvioida, millä tavoin eri sidosryhmät hyötyisivät näistä tuloksista ja mitä konkreettisia toimenpiteitä tarvittaisiin tulosten perusteella tehtyjen parannusten laajempaan käyttöönottoon.

Kiinnittämällä huomiota saavutettavuuteen voitaisiin mahdollisesti saavuttaa kauaskantoisia positiivisia tuloksia.

Lomakkeiden ja asiakirjojen, sekä ohjeiden ja muiden kirjallisten tuotosten muokkaaminen saavutettavaan muotoon on sovellettavissa hyvin laajasti. Selkokieltä ja selkeää fonttia, sekä isompaa riviväliä voidaan hyödyntää esimerkiksi lapsille ja nuorille suunnatuissa lomakkeissa, tehtävä- ja tekstikirjoissa ja lasten ja nuorten vanhemmille lähetettävissä lomakkeissa sekä tiedotteissa. Käytännössä mikä tahansa taho, jolla on käytössä asiakkaille suunnattuja lomakkeita ja kaavakkeita, voi tehdä parannuksia saavutettavuuteen viestinnässään. Järjestämällä saavutettavuuteen liittyviä koulutuksia työpaikoilla voidaan lisätä osaamista ja ymmärrystä siitä, miten saavutettavuutta voidaan parantaa nuorten osallisuuden ja hyvinvoinnin lisäämiseksi. Saavutettavuuteen liittyvä koulutus sosiaalialan työpaikoilla auttaisi kiinnittämään huomiota esimerkiksi kognitiiviseen eli kielelliseen ja sisällölliseen saavutettavuuteen liittyviin seikkoihin. Koulutusten avulla voitaisiin varmistaa, että saavutettavuuden periaatteet ymmärretään kokonaisvaltaisesti ja että niitä osataan soveltaa erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä alasta riippumatta.

LÄHTEET

- Aluehallintovirasto 2024. Digipalvelulain vaatimukset. Muita lakeja. Viitattu 13.1.2024. <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/digipalvelulain-vaatimukset/muita-lakeja/>
- Autismiliitto 5.5.2023. Neurokehitykselliset häiriöt. Viitattu 13.1.2024. <https://autismi-liitto.fi/autismi/erilaista-autismia/neuropsykiatriset-hairiot/>
- Becker-Weidman, Arthur 2013. DDP-aapinen: Vuorovaikutteinen kehityopsykoterapia pähkinänkuoressa: näyttöön perustuva tehokas hoitomenetelmä. PT-Kustannus.
- Erilaisten oppijoiden liitto ry 2023. Lukivaikeus ja työhyvinvointi. Artikkel. Viitattu 3.3.2024. <https://www.eoliitto.fi/lukikuukausi/lukivaikeus-tyoelamassa/>
- Hahku.fi 2024. Digitaalinen saavutettavuus – verkkomaailman esteettömyys. Viitattu 4.5.2024. <https://www.hahku.fi/saavutettavuusdirektiivi/>
- Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko, & Rajala, Rika 2016. Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset: HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Raportteja 3/2016. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hiitola, Johanna 2008a. Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Työpapereita 21/2008. Helsinki: Stakes. 14-15.
- Hiitola, Johanna 2008b. Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Työpapereita 21/2008. Helsinki: Stakes. 25-27.
- Invalidiliitto 2024. Saavutettavuus. Viitattu 13.1.2024. <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/saavutettavuus>
- Juusola, Markku 2019. Selkokeskus, Kehitysvammaliitto ry. Selkokielen tarvearvio 2019. <https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2019/02/Tarvearvio-2019.pdf>
- Jyväskylän yliopisto 2015. Määrällinen tutkimus. Viitattu 23.4.2024. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/maarallinen-tutkimus>
- Jäntti, Essi & Savinainen Riitta 2018. Nepsyt – Erityistä elämää. (E-kirja.) Helsinki: Otava.

Karasjärvi, Pia 2022. Kelan etuuslomakkeiden kognitiivinen saavutettavuus. Autismi-lehti 1/2022. Viitattu 2.5.2024. <https://autismiliitto.fi/materiaalia/autismi-lehti/kelan-etuuslomakkeiden-kognitiivinen-saavutettavuus/>

Karhula, Maarit 2024. Neuropsykiatristen kuntoutujien määrä kasvaa – erityisesti lasten ja nuorten kuntoutusta on kehitetty. Artikkel. Viitattu 27.2.2024. <https://tietotarjotin.fi/uutinen/911865/neuropsykiatristen-kuntoutujien-maara-kasvaa-erityisesti-lasten-ja-nuorten-kuntoutusta-on-kehitetty>

Kuntoutussäätiö 2022a. Lukivaikeus. Viitattu 9.2.2024. <https://oppimisvaikeus.fi/tietoa/perustietoa-kehityksellisista-oppimisvaikeuksista/lukihairio/>

Kuntoutussäätiö 2022b. Lukivaikeus. Viitattu 3.3.2024. <https://oppimisvaikeus.fi/tietoa/perustietoa-kehityksellisista-oppimisvaikeuksista/lukihairio/>

Kuntoutussäätiö 2022c. Hahmotusvaikeus. Viitattu 3.3.2024. <https://oppimisvaikeus.fi/tietoa/perustietoa-kehityksellisista-oppimisvaikeuksista/hahmotusvaikeus/>

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 3.3.2024. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html

KvantiMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto 2010. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 2.5.2024. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kyselylomake/laatiminen.html#kysymysasettelu>

Lahdensuo, Juulia & Virta, Maarit 2017. Visuaalisten hahmotustoimintojen ryhmäinterventio koulussa. Artikkel. Kuntoutus 2/2017.

Lastensuojelulaki 417/2007

Nurmi, Jari-Erik 2011. Miksi nuori syrjäytyy. NMI-bulletin, 21(2), 28-35.

Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2015a. Kehittämistyön menetelmät – Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Sanoma Pro, 52.

Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2015b. Kehittämistyön menetelmät – Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Sanoma Pro, 54.

Pesäpuu ry 2015. Pieni opas sijoitetun lapsen koulunkäynnin tueksi. Sijoitettu lapsi koulussa. Jyväskylä. https://innokyla.fi/sites/default/files/2020-02/SISUKAS%20Pieni%20opas%20sijoitetun%20lapsen%20koulunk%C3%A4ynnin%20tueksi_1.pdf

Sospro Oy 2023a. Tietoa meistä. Viitattu 19.12.2023. <https://sospro.fi/tietoa-meista/>

Sospro Oy 2023b. Arvot ja strategiamme. Viitattu 19.12.2023. <https://sospro.fi/tietoa-meista/arvot-ja-strategiamme/>

Sospro Oy 2024. Alkuhaastattelu. Ei julkaistu.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024. Lasten ja nuorten ADHD-diagnoosien yleisyys 2022. Tilastoraportti. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/148196/Lasten%20ja%20nuorten%20ADHD-diagnoosien%20yleisyys%202022.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Terveyskylä.fi 2024. Oppimisvaikeuksien tunnistaminen. Viitattu 4.5.2024. <https://www.terveyskyla.fi/aivotalo/aivot-ja-toimintakyky/aivojen-toimintakykyyn-vaikuttavia-tekijoita/aivojen-kehityshairiot-ja-oppimisvaikeudet/oppimisvaikeuksien-tunnistaminen>

Tietoarkisto 2024. Mittaaminen: Muuttujien ominaisuudet. Viitattu 9.3.2024. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/mittaaminen/ominaisuudet/>

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2017. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. (E-kirja.) Helsinki: Tammi.

Tuominen, Kari. 2021. Benchmarking pähkinässä: Näin benchmarking-tutkimus toimii. Toinen painos. Turku: Benchmarking Ltd Oy.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja, 11. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014

Yhdenvertaisuus.fi 2024. Mitä yhdenvertaisuudella tarkoitetaan? Viitattu 4.5.2024. <https://yhdenvertaisuus.fi/mita-on-yhdenvertaisuus>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2024. Yhdenvertaisuus. Viitattu 4.5.2024. <https://yhdenvertaisuus-valtuutettu.fi/yhdenvertaisuus>

Ylänen, Tiina 1997. Koulu ja syrjäytyminen – Kuraattorien näkemyksiä. Tampere. Tampereen Yliopisto.

LIITTEET

Liite 1. Saavutettava alkukartoitus.

Liite 2. Tiedote tutkimuksesta

Liite 4. Palautelomake

ALKUKARTOITUS

Nimeni on:

Ympyröi sopivin vaihtoehto. Vaihtoehdot ovat:

 = Ei päde lainkaan minuun

 = Ei päde minuun

 = Pätee joskus minuun

 = Pätee minuun

 = Pätee hyvin minuun

Elämässäni on aikuisia, joihin voin luottaa

Vietän mielelläni aikaa kotona

Perhe on minulle tärkeä

Pidän eläimistä

Minulla on ystäviä

Minulla on harrastuksia

Koen olevani hyvä jossain

Osaan pyytää anteeksi

Otan muut huomioon

Osaan sanoa ei

Käyn mielelläni koulussa

Kirjoitan ja luen hyvin

Minun on helppo keskittyä tunnilla

Selviän koulutehtävistä ilman apua

Nukun hyvin

Tunnen itseni terveeksi

Peseydyn säännöllisesti

Pidän huoneeni siistinä

Mitä ajatuksia sinulla on sijoituksestasi?

Miten suhtaudut päihteisiin?

Millainen mielialasi yleensä on?

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Saavutettava alkukartoitus nuoren sijoituksen alkuvaiheessa

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Teitä pyydetään mukaan tutkimukseen, jossa tutkitaan saavutettavaan alkukartoitukseen vastaavien nuorten, sekä nuorten omaohjaajien kokemusta lomakkeeseen vastaamisen saavutettavuudesta. Myös täytettyjen lomakkeiden täytöstä tarkastellaan. Olemme arvioineet, että sovellutte tutkimukseen, koska olette joko alkukartoituksen jo aikaisemmin täyttänyt nuori/nuoren omaohjaaja. Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja teidän osuuttanne siinä. Perehdyttyänne tähän tiedotteeseen teille järjestetään mahdollisuus esittää kysymyksiä tutkimuksesta, jonka jälkeen teiltä pyydetään suostumus tutkimukseen osallistumisesta.

Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Kieltäytyminen ei vaikuta kohteluusi asiakkaana/työyhteisön jäsenenä.

Voitte myös keskeyttää tutkimuksen koska tahansa syytä ilmoittamatta. Mikäli keskeytätte tutkimuksen tai peruutatte suostumuksen, teistä keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja ja näytteitä voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

Tutkimuksen tarkoitus

Opinnäytetyötä varten tutkitaan saavutettavaan alkukartoitukseen vastaavien nuorten, sekä nuorten omaohjaajien kokemusta lomakkeeseen vastaamisen miellyttävyydestä. Myös täytettyjen lomakkeiden täytöstä tarkastellaan.

Tutkimuksen toteuttajat

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on laatia opinnäytetyönä saavutettava alkukartoituslomake. Tutkimuksesta tutkijana toimii Milla Piri. Opinnäytetyön tilaajana/toimeksiantajana toimii Sospro Pirkanmaa oy.

Tutkimusmenetelmät ja toimenpiteet

Tutkimukseen osallistuminen kestää n. 30 minuuttia.

Tutkimus toteutetaan siten, että yksikössä asuva nuori vastaa saavutettavan alkukartoituslomakkeen kysymyksiin omaohjaajansa tukemana. Vastaamiskokemuksen helppoudesta pyydetään vastaamisen jälkeen palautetta lyhyesti sekä nuorelta, että nuoren omaohjaajalta. Koko prosessi toteutetaan anonyymisti. Vastaajien nimitietoja ei kerätä. Vastauksia käsitellään yksikkökohtaisesti

Tutkimukseen osallistuminen ei maksa teille mitään. Osallistumisesta ei myöskään makseta erillistä korvausta.

Tutkimustuloksista tiedottaminen

Kysymyksessä on opinnäytetyö, joka julkaistaan avoimesti Theseus-tietokannassa.

Tutkimuksen päättäminen

Myös tutkimuksen suorittaja voi keskeyttää tutkimuksen halutessaan.

Lisätiedot

Pyydämme teitä tarvittaessa esittämään tutkimukseen liittyviä kysymyksiä tutkimuksen suorittajalle tai opinnäytetyön ohjaajalle.

Yhteystiedot

Tutkimuksen suorittaja (opinnäytetyön tekijä)

Nimi: Milla Piri

Sähköposti: milla.piri@humak.fi

Opinnäytetyön ohjaaja

Titteli: Lehtori

Nimi: Juha Nikkilä

Humanistinen ammattikorkeakoulu

Sähköposti: juha.nikkila@humak.fi

Tutkimuksen tietosuojaseloste: Henkilötietojen käsittely tutkimuksessa

Tässä tutkimuksessa noudatetaan voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä (EU:n yleinen tietosuoja-asetus, 679/2016 ja voimassa oleva kansallinen lainsäädäntö).

Tutkimuksessa / opinnäytetyössä ei tarvita tietosuojaselostetta, mikäli tiedonkeruu suoritetaan täysin anonymisti:

Anonymisoidut tiedot

Anonymisointi tarkoittaa henkilötietojen käsittelyä niin, että henkilöä ei enää voida tunnistaa niistä. Tiedot voidaan esimerkiksi karkeistaa yleiselle tasolle (aggregoida) tai muuttaa tilastolliseen muotoon siten, etteivät yksittäistä henkilöä koskevat tiedot ole enää tunnistettavassa muodossa. Tunnistamisen täytyy estyä peruuttamattomasti ja siten, että rekisterinpitäjä tai muu ulkopuolinen taho ei voi enää hallussaan olevilla tiedoilla muuttaa tietoja takaisin tunnistettaviksi.

Anonymisoinnissa on otettava huomioon kaikki kohtuudella toteutettavissa olevat keinot, joiden avulla tiedot voitaisiin muuttaa takaisin tunnistettaviksi. Rekisterinpitäjän on varauduttava myös siihen, että kerran tehty anonymisointi voi heiketä ajan ja teknisen kehityksen myötä.

Anonymisoinnin yhteydessä on huomioitava, että henkilö voi olla tunnistettavissa muutoinkin kuin nimen perusteella. Kerättävä aineisto voi sisältää henkilöstä yksityiskohtaista tietoa (esim. harvinainen sairaus) siten, että hän välillisesti tunnistettavissa.

Anonymisoituja tietoja ei enää katsota henkilötiedoiksi eikä niihin näin sovelleta tietosuojasäännöksiä.

PALAUTEKYSELY, LAPSI TÄYTTÄÄ

MITEN ARVIOISIT UUDEN LOMAKKEEN HELPPOKÄYTTÖISYYTTÄ ASTEIKOLLA 1-5?
(1 ERITTÄIN VAIKEA – 5 ERITTÄIN HELPPO) YMPYRÖI SOPIVIN VAIHTOEHTO.

1   2   3   4   5

PALAUTEKYSELY, OMAOHJAAJA TÄYTTÄÄ

MITEN ARVIOISIT UUDEN LOMAKKEEN HELPPOKÄYTTÖISYYTTÄ ASTEIKOLLA 1-5?
(1 ERITTÄIN VAIKEA – 5 ERITTÄIN HELPPO) YMPYRÖI SOPIVIN VAIHTOEHTO.

1   2   3   4   5

MITÄ PARANNUKSIA EHDOTTAISIT UUDEN LOMAKKEEN ULKOASUUN TAI RAKENTEeseen?

OLIKO JOKIN UUDESTA LOMAKKEESTA EPÄSELVÄ? JOS KYLLÄ, MIKÄ?

MIKÄ OLI SELKEÄÄ JA TOIMIVAA UUDESSA LOMAKKEESSA?
